

מִי יֵם הַיָּם

"אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד" (ברכות ח')

גליון 503 **הל' שבת חזון, תשעה באב, עשירי באב שיזל בער"ש** אב תשפ"ג
ההלכות נערכו ע"י הרב יהודה אריה הלוי דינר שליט"א – רב ביהכ"נ צא"י "דברי שיר" ב"ב

בירך "בורא פרי הגפן" ולא התכוון לשנות

◀ **שאלה:** בהבדלה במוצאי שבת חזון האב עשה הבדלה והתכוון להוציא את בנו הקטן בברכת "בורא פרי הגפן", ולא היה בדעתו של האב לשנות כלל, לבסוף הבן סירב לשנות את היין והאב היה מוכרח לשנותו, האם צריך לברך שוב "בורא פרי הגפן"?
תשובה: י"א שאינו צריך לברך שוב "בורא פרי הגפן" משום שכיוון לצאת בזה ידי חובת הבדלה, וכיוון ש"בורא פרי הגפן" נצרכה להבדלה, יצא בזה ("קב ונקי" בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל), וי"א שכיון שכוונתו בברכה היתה רק לצורך הבן לא יצא בברכה זו וצריך לברך שוב (הגר"א"ל שטינמן זצ"ל).

בשר במלווה מלכה

◀ **שאלה:** למה לא נוהגים לאכול בשר לסעודת מלווה מלכה, הלא זוהי גם סעודת מצוה, כמו סיום, סעודת בר מצוה, ברית, פדיון הבן וכדומה?
תשובה: כנראה הקילו רק בסעודת מצוה שנפגש במקרה בימים אלו, אבל סעודת מלווה מלכה שהיא סעודה קבועה לא הקילו. וכעין שכתב הרמ"א בכוס של הבדלה לכתחילה ליתן לתינוק הגם שזהו כוס של מצוה, ובשאר מקומות לא מוזכר (הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

ערב תשעה באב

שתיית מים לפני התענית

◀ **שאלה:** השו"ת מים לצימאון מברך ברכת "שהכל" אבל אם אינו צמא לא מברך כמבואר בשו"ע (ס' ר"ד ז'). מה הדין במי ששותה מים לפני הצום, עכשיו אינו צמא אבל שותה כדי שלא יהיה צמא אח"כ, האם זה נחשב לצמא וצריך לברך או היות שאינו צמא לא צריך לברך?
תשובה: מי ששותה מים בלי שום תכלית ליהנות מעצם המים, רק לצורך הנאה צדדית, כגון להוריד עצם או לבלוע כדור אינו מברך על השתייה (כמבואר ב"ביאור הלכה" שם). אבל השו"ת מים לצימאון בין משום צימאון עכשיו או שלא יהיה צמא יש לדון שאח"כ צריך לברך (הגר"נ קרליץ זצ"ל). אמנם למעשה המהרש"ם כתב ב"דעת תורה" (ס' י"ד) לא לברך, וספק ברכות להקל.

מדיני תשעה באב

ישיבה על הקרקע

◀ בליל תשעה באב וביום עד חצות היום יושבים סמוך לרצפה (שו"ע ס' תקנ"ט סעיף ג'). מותר לשבת על כר קטן או על שרפרף נמוך (משנ"ב שם), כעין שמצינו לגבי אבליים.
◀ הנוסע ברכב יכול לשבת כרגיל מכיון שאין דעתו לנוחיות או לתענוג ובכח"ג לא תקנו שצריך לשבת על הרצפה (ספר "תורת היולדת" פ' מ"ח הערה י"ז).

בטילת ידים ורחיצה

◀ בטילת ידים בבוקר יש ליטול רק עד סוף קשרי האצבעות (שו"ע ס' תקנ"ד סעיף י'). אבל כהן נוטל את כל כף היד לצורך עליה לדוכן (שע"ת ס' תקנ"ד ס"ק ח').
◀ אסור להושיט אפילו אצבע לתוך מים, אבל מותר לטוֹף מאכלים לצורך הכנתם אף שע"ז גם שוטף ידים משום שאין בכך כוונת רחצה (משנ"ב שם ס"ק י"ט).

עישון וריח

◀ אסור לעשן, אך מי שמורגל בעישון ביותר ודחוק לו, יכול להקל מחצות היום בצנעה (משנ"ב ס' תקנ"ה).
◀ לכתחילה אין להריח בשמים (ע"י שעה"צ ס' תקנ"ו ס"ק א').

שאיילת שלום

◀ שאילת שלום וכיוצא"ב (בוקר טוב) אסורה כל היום (שו"ע ס' תקנ"ד סעיף כ' ומשנ"ב) אבל מותר לאחל "מזל טוב", שזה אינו בגדר שאילת שלום (שו"ת "להורות נתן" ח"ב ס' ל"ז, הגר"ש דבליצקי זצ"ל, בשם שו"ת "שלמת חיים").

שליח ציבור

◀ אבל מותר להיות ש"ץ בתשעה באב, ולא נחשב "מועד" לענין זה (הגר"נ קרליץ זצ"ל, וכעין שמבואר במשנ"ב ס' תקנ"ט ס"ק י"ז לענין הספד).

לעי"נ מרן ראש הישיבה

רבי ירחמיאל גרשון אדלשטיין זצוקללה"ה
נלב"ע י' בסיון תשפ"ג

שבת חזון

רחיצה וצחצוח נעליים

◀ בערב שבת חזון מותר למי שרגיל בכל ערב שבת לרחוץ פנים, ידים ורגלים במים חמים (רמ"א ס' תקנ"א ומשנ"ב ס"ק צ"ז). וכן מי שרגיל לחפוף את ראשו במים חמים בערב שבת מותר לו לחפוף גם בערב שבת חזון (רמ"א שם). לדעת המשנ"ב (ס"ק צ"ז) הכל מותר ללא סבון, ולדעת ה"חזון איש" כל מה שמותר לרחוץ בחמים מותר גם עם סבון.
◀ הנוהגים לטבול בכל ערב שבת, ואינם מבטלים את טבילתם לפעמים מפני טרדה או צינה רשאים לטבול גם בערב שבת חזון במים פושרים (משנ"ב ס"ק צ"ה ושעה"צ שם).
◀ כשיש צורך מותר לצחצח נעליים בתשעת הימים וכ"ש לכבוד שבת. ויש סוברים שמותר להשחיר את הנעליים אך לא להבריקן. ולכבוד שבת מותר גם להבריק (שו"ת "אגרות משה" ח"ג תשי"פ).

מקוה חם בימי הקיץ

◀ **שאלה:** מי שכל הקיץ טובל דוקא במקוה שאינו חמים, שנהנה מזה יותר, האם גם בערב שבת חזון יעשה כן, או שמא עדיף שיטבול בחמים, כיון שאצלו יש בזה יותר צער?
תשובה: גדר רחיצה בחמים לא תלוי בתענוג רק שזה רחיצה אלימא ומנקה יותר (ולכן התירו רחיצת ראשו, פניו, ידיו ורגליו בחמים בערב שבת, לא משום תענוג אלא משום כבוד שבת שתייה רחיצה אלימא), ולכן אפילו שנהנה יותר מטבילה במים קרים, יטבול במים קרים (שאין אסור ליהנות מקור בימים אלו) שעיקר הקפידא על סוג רחיצה אלימא (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

בגדי שבת

◀ מי שיוצא ביום שישי וחוזר לביתו סמוך לשבת, ורגיל ללבוש בגדי שבת כבר מיום שישי בבוקר, מותר לו לעשות כך גם בערב שבת חזון מכיון שרגיל בכך, וזה גם נחשב לכבוד שבת, ויש סוברים שאין ללבוש בגדי שבת אלא סמוך לשבת.
◀ נוהגים ללבוש בשבת חזון את כל בגדי השבת (משנ"ב ס' תקנ"א ס"ק ו') ויש נוהגים לשנות בגד אחד (שם).

בשר ויין

◀ יש מקומות בספרד שבשבת חזון אוכלים רק בשר שנשחט לפני תשעת הימים, ומקורם מראשונים שכתבו "מצניעים הסכין של שחיטה מרי"ח ואילך" (רמ"א ס' תקנ"א ט') בשם רבינו ירוחם), לכן שחטו רק לפני רי"ח, ושמו הבשר בהרבה מלח (דלא היה אז מקפיא), והטעם שנהגו כן משם זכר לחורבן הבית שבטלו הקרבנות, ובשר מלוח פסול למזבח, לכן אכלו רק בשר זה.
והעם הטעם שאסרו לשחוט מרי"ח ואילך כתב בספר "אבודרהם" משום חשש שמא יבוא לאכול מזה, וכבר כתב ה"ערוך השולחן" (סעיף כ"ה) שדברים תמוהים הם דהא א"א לאכול עד שיבשל הבשר ואתי למידכר, ואי משום אכילת מזיד לא חשידי ישראל על זה, עיי' שם.

קריאת הפטרה

◀ הפטרה נוהגים לקרוא בניגון של "איכה", אולם בביהכ"נ "לדרמן" וכולל "חזון איש" קוראין כרגיל, ע"פ דברי החזו"א זצ"ל שאין לעשות אבילות בפרהסיא (עיי' "אורחות רבנו" ח"ב עמ' קל"ה).

הבדלה

◀ כשמבדילים על הכוס במוצאי שבת נוהגים לתת לתינוק לשנות מן הכוס. תינוק הוא מי שהגיע לגיל חנוכה, גיל 6, אך עדיין לא הגיע לגיל ההבנה להתאבל על ירושלים, גיל 9 או 10 בערך, שאז מתחיל ללמוד תוספות, והוא בן הבנה (הגר"נ קרליץ זצ"ל).
◀ אם אין תינוק, ישנה המבדיל בעצמו (רמ"א שם סעיף י' ומשנ"ב), ויכול לשנות רביעית ויברך מעין ג'. וכן מי שיש לו רק בנות עדיף שישנה המבדיל בעצמו (הגר"ש אלישיב זצ"ל).
◀ לפי מנהג הספרדים, יכול המבדיל לכתחילה לשנות מכוס ההבדלה בעצמו כיון שהוא כוס של מצוה (שו"ע ורמ"א שם).

מגילת איכה למי שלא צם

▲ מי שלא צם לא יכול להיות בעל קורא בתיב אבל קריאת מגילת איכה אפשר עיני מי שלא צם (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

לבישת טלית ותפילין

▲ אין מתעטפים בטלית ואין מניחים תפילין בתשעה באב בבוקר לפני חצות היום. (שו"ע סי' תקנ"ה). אולם מנהג מקצת בני ספרד ללבוש טלית ותפילין גם בבוקר, ועי' לקמן. ויש סוברים שלא יפשוט טלית קטן בלילה כדי לא להכניס עצמו לספק ברכות ביום.

טלית ותפילין בשחרית

▲ **שאלה:** מנהג יוצאי הודו (ומובא מנהג זה ב"שערי תשובה" סי' תקנ"ה) להתעטף בטלית ותפילין בתשעה באב בתפילת שחרית. יוצא הודו שאין לו אלא רק מנין הנוהג כמנהג אשכנז, האם יכול להתפלל עמם בלי טלית ותפילין (ויאמר ק"ש ביחידות עם טלית ותפילין לפני כן), או עדיף להתפלל ביחידות ק"ש ושמו"ע בכדי להתפלל עם טלית ותפילין?

▲ **תשובה:** פשיטא שתפילה בציבור עדיפה בזה, ולכן יקרא ביחידות ק"ש לפני כן, ואח"כ יתפלל עם הציבור בלי טלית ותפילין (בעל "שבט הלוי" זצ"ל). ויש סוברים שאפשר לקיים שניהם שכולם יודעים שיש בי מנהגים, אין בזה משום "לא תגודדו", ולכן יתפלל עם טלית ותפילין בתוך המנין של האשכנזים, הגם שכל הציבור אינם עטופים בטלית ותפילין (הגר"ח קניבסקי זצ"ל, ועי' "באר היטב" סי' תקנ"ה ס"ק א').

שינת צהרים לפני הנחת תפילין

▲ **שאלה:** האם מותר לישון בת"ב קודם שהניח תפילין בלי שומר? **תשובה:** קודם זמן מנחה ודאי שרי, כיון שלא הגיע זמן החיוב אין איסור שינה (הגר"ש אלישיב זצ"ל), ואחר שהגיע זמן מנחה לא ילך לישון אלא אם יש לו שומר (הגר"ח קניבסקי זצ"ל), ובפרט בתשעה באב יש להיזהר שיעמיד שומר להעירו, היות שמאוד עייפים וחלשים מן התענית, ועלול להימשך, ולענין לסמוך על שעון מעורר, תלוי כל אחד ואחד לפי מזגו.

תורה ומוסר

▲ אין לכתוב חידושי תורה בתשעה באב (שע"ת סו"ס תקנ"ד). כתב המאירי (מו"ק כ"א): "וראה לי שלא נאסרו דברי תורה לאבל אלא דרך לימוד וגרסא, אבל לעיין בספרים המעוררים לבו של אדם לתשובה לא נאסר, ולא עוד אלא שראוי לעשות כן, ומכאן יראה שנהגו הכל בכך וכו'". וכ"כ בספר "שדי חמד" (ח"ו מערכת אבילות סי' כ"ה) דאע"ג שאבל אסור בדברי תורה מותר ללמוד ספרי יראה ומוסר. עכ"ד.

וכמו כן אפילו אם תוך כדי זה מביאים ענין מחז"ל ומגמרות, מותר, מכיון שמביאים החז"ל להוכיח איזה מחשבה לענין החורבן, או חיזוק במוסר אין זה נחשב לדת, ומותר ללומד, וכן לפעמים הדרשן מביא בת"ב דברי חז"ל להוכיח איזה יסוד בעניני מחשבה אין זה בכלל איסור לימוד תורה בתיב (הגר"ש אלישיב זצ"ל). וי"א שההיתר הוא דוקא כשאנשים מיוסדים על פסוקים או מאמרי חז"ל (הגר"ח קניבסקי זצ"ל).

תהילים ו"אנעים זמירות"

▲ אלו שאומרים תהילים בקביעות כל יום, יאמרו לפני תפילת מנחה. ויש נוהגים לומר למחר תהילים של אמש ושל היום וכן נכון (משנ"ב סי' תקנ"ד ס"ק ז').

▲ הנוהגים לומר פזמון "אנעים זמירות" כל יום יאמרוהו לפני מנחה (אמו"ר זצ"ל).

אמירת נחם

▲ **האשכנזים** אומרים "נחם" בברכת "בונה ירושלים" רק במנחה, והספרדים אומרים בכל שלש התפילות, כמו "עננו". ואם שכח, אומר בברכת "רצה" לפני "ותחזיקה" (שו"ע, רמ"א, משנ"ב, סי' תקנ"ז). אפילו מי שלא צם אומר "נחם".

▲ **שאלה:** במנחה בתשעה באב טעה ואמר מיד: "נחם ה' אלו קינו..." בלי לומר "וירושלים עירך..." לפני כן, האם יצא יד"ח?

▲ **תשובה:** כיון שברכת "נחם" היא מעין הנוסח של ברכת ירושלים, יצא בו, ואע"פ שלא מוזכר ענין מלכות בית דוד בברכת "נחם", אין זה עיקר מקומה כאן, דהרי עיקר ברכתה של מלכות בית דוד היא בברכת "את צמח דוד עבדך", ועי' ברמב"ם (סוף ספר אהבה) שמביא נוסח השמונה עשרה ולא מזכיר כלל מלכות בית דוד בברכת "בונה ירושלים", ולכן דיעבד יצא בברכת "נחם".

דינים הנוגעים לחולה

▲ חולה שאוכל לחם בתיב יש לו ליטול את כל כף היד.

▲ חולה שאכל ומרגיש טוב ימשיך לצום (עי' שו"ת חת"ס או"ח סי' קנ"ז, אגרי"מ או"ח ח"ב סי' ק"ב, ובעל "שבט הלוי" זצ"ל).

▲ בברכת המזון בתשעה באב אין להוסיף "נחם", אלא מברך כרגיל.

▲ חולה שאוכל בתשעה באב, י"א שיכול לעלות לתורה (שו"ת חת"ס או"ח סי' קנ"ז) וזה שונה משאר התעניות. אבל בשו"ת רע"א מה"ח תי' כ"ד, דן לענין מנחה ביום כיפור, אם חולה שאכל יכול לקבל עליה מצד יום טוב, אבל מצד תענית פשיטא ליה שא"א לקבל עליה ע"כ, וא"כ ק"ו לתשעה באב שלא יכול לקבל.

▲ חולה שאוכל לפני חצות היום לא יתעטף בטלית ולא יניח תפילין

לפני שאוכל (שו"ת מהר"ם שיק סי' רפ"ט וכן הורה הגרש"ז אויערבך זצ"ל).

▲ חולה ששותה מים רק כדי לבלוע תרופה, לא יברך על המים אפילו כשצמא (בעל "שבט הלוי" זצ"ל עפ"י שו"ע או"ח סי' ר"ד סעיף ז').

אכילת לחם לחולה

▲ **שאלה:** חולה שאוכל לחם בת"ב צריך ליטול כל ידיו, האם יש ענין לכתחילה לאכול דברים אחרים שלא להביא עצמו לידי נטילת ידיים? **תשובה:** יסוד ההיתר הוא משום שנטילה לצורך מצוה אין זה רחיצה של תענוג ולא נכלל בתוך האיסור ולכן לכתחילה מותר לאכול לחם אם צריך (הגר"נ קרליץ זצ"ל והגר"ח קניבסקי זצ"ל, ודלא כספר "שערי מצוינים להלכה" סי' קכ"ד קו"א).

מלאכה

▲ נוהגים שלא לעשות שום מלאכה שיש בה שיהיו לפני חצות היום, כגון: רחיצת כלים, סידור הבית וכדומה (רמ"א סי' תקנ"ד סעיף כ"ב) אך אם אי הניקוי יגרם לריח רע או לריבוי חרקים, אפשר לשפוך מים כדי לסלק את הכלוך.

▲ אין להכין צרכי סעודה אלא רק לאחר חצות היום (שו"ע סי' תקנ"ט סעיף י').

בישול לכבוד שבת

▲ בשנה שת"ב חל ביום חמישי באופן שהזמן דחוק לו, מותר לבשל ממחצית היום לצורך שבת (בעל "שבט הלוי" זצ"ל עפ"י דברי המשנ"ב סי' תקנ"א ס"ק ס' שמותר לשחוט באופן זה).

שטיפת רצפה

▲ אין להקל לשטוף את הבית בתשעה באב לכבוד שבת (בעל "שבט הלוי" זצ"ל).

קייטנה בתשעה באב

▲ **שאלה:** האם מותר לעשות קייטנה לילדים בת"ב מהבוקר עד הערב, או שמא זה נחשב כמלאכה שאסורה? **תשובה:** יאמרו ברמ"א (סי' תקנ"ד סעיף כ"ב) שלפני חצות אסור לעשות שום מלאכה אולם בזה ששומרים על הילדים בודאי מותר, וזה שלוקחים כסף עבור השמירה, יאמרו שזה עבור השעות אחה"צ או עבור כל השעות ביחד (הגר"נ קרליץ זצ"ל).

קידוש לבנה

▲ כתב הרמ"א (סי' תקנ"א סעיף ח') שנוהגים לא לקדש הלבנה עד לאחר תשעה באב, ועוד כתב הרמ"א (סי' תכ"ו סעיף ב') שבמוצאי יו"ח"כ מקדשין אותה מפני דאז שורין בשמחה אבל לא במוצאי תשעה באב או שאר תענית. וכתב המשנ"ב משום שאין שריים בשמחה, ויברך בימים שאחריה.

וכתב ה"באר היטב" (שם) שהאר"י ז"ל כתב לקדשה במוצאי תשעה באב, וכ"כ הכנה"ג שכן נוהגין בירושלים וכתב ה"שבות יעקב" שכן הוא מנהגם, אבל טועמים מדי קודם, עי' שם. וכתב ה"באר היטב" (סי' תקנ"א סעיף כ"ח) הטעם כי נולד בן דוד במוצאי תשעה באב, ומבשרים ללבנה שעתידים להתחדש, עי' שם, וכ"כ המשנ"ב (סי' י"א). וכן המנהג בבני ברק שנוהגים לקדש במוצאי תשעה באב.

▲ בירושלים מנהג רבים לקדש הלבנה במוצאי"ק חזון, וכן מנהג הגר"א.

▲ כשחל תשעה באב ביום חמישי, לדעת הרמ"א יש להמתין עד מוצאי"ק (משנ"ב סי' תכ"ו ס"ק י'). אולם כל זה למנהג הרמ"א שלא מקדשין לבנה לעולם במוצאי תשעה באב, אבל לפי אלו שמקדשין תמיד במוצאי תשעה באב, גם בזה יש לעשות כן, וכמשי"כ המשנ"ב אח"כ (סי' י"א), כן הורה הגר"נ קרליץ זצ"ל.

נעילת נעלים לקידוש לבנה

▲ אלו שאומרים קידוש לבנה במוצאי תשעה באב, צריכים קודם לנעול נעלים ("שערי תשובה" סי' תקנ"ט ס"ק ד', ומשנ"ב סי' תכ"ו ס"ק י"א).

עשירי באב שחל בער"ש

▲ **האשכנזים** נוהגים כל שנה שלא לאכול בשר ויין, לא להתרחץ, לא להסתפר ולא לכבש עד חצות היום של עשירי באב. **הספרדים** נוהגים שלא לאכול בשר ויין כל היום העשירי (שו"ע ורמ"א סי' תקנ"ח). וכולם נוהגים שלא לברך "שהחיינו" ביום הזה (שע"ת שם). ולפי מנהג אשכנז, איסור זה מסתיים בחצות היום.

▲ כשחל עשירי באב ביום ששי, במג"א כתב שהכל מותר לכבוד שבת (משנ"ב סי' ג'). **האחרונים** הסכימו שמדי במוצאי הצום מותר להסתפר להתרחץ ולכבש לכבוד שבת (סידור יעב"ץ, הגרש"ז אויערבך זצ"ל, מובא בשו"ש סי' מ"ב סעיף ה'). והא דכתב שע"ת בשם א"ר דמותר בשחרית, וכ"כ בקיצור שו"ע, סי' קכד סעיף כ', שמא אז היה נהוג לכבש בבוקר כי הכיבוש היה עסק גדול. ויש מחמירים בתספורת להתיר רק ביום (בעל "שבט הלוי" זצ"ל). וכן כאשר לא משנה אם מכבש במוצאי תשעה באב או למחרת, יש לכבש רק למחרת.

▲ מותר ללכת לים ביום שישי בבוקר (דמסתבר שהתירו לגמרי, אפילו שלא לכבוד שבת, ובכל זאת יש מקום להחמיר בזה, הגר"נ קרליץ זצ"ל).

▲ בשר, יין ושירה שאין בהם משום הכנות לכבוד שבת כלל, אסורים עד חצות היום כמו בכל שנה ("ערוך השולחן" סעיף ב').